

Штампарија Франћеска Андреоле

Иако которски штампари спадају у пионире европске штампе (нпр. Андрија Палташић-Которанин штампа у Венецији од 1471, властелин Јероним Загуровић од 1554 године итд.), Котор све до краја XVIII вијека нема своје штампарије.

Као прва которска штампарија рачуна се штампарија Франћеска Андреоле која је дошла 7 јуна 1798 године и у Котору извјесно вријеме радила.

У науци је спорно питање колико је она у Котору радила и чија је била. Ми смо у могућности да о њој пружимо извјесне утврђене податке који побијају неке досадашње претпоставке о њеном боравку у Котору као и о њеној националној припадности.

Два су главна гледишта, која се много не разликују о историјату ове штампарије. Она се углавном базирају на писању Апендинија¹, забиљешци Андреолиног радника Антуна Мартекини², и у новије вријеме чланку академика Петра Колендића³. те неколико пронађених у њој штампаних књига и прогласа. Прво мишљење је Антуна Милошевића, вриједног которског библиофила, а друго професора Мираша Кићовића, научног сарадника Народне библиотеке у Београду.

Антун Милошевић каже да Млечићи нијесу дозвољавали отварање штампарије у Котору него је ту привилегију добио од Аустрије, последице пада Млетачке Републике 1797 године, Франћеско Андреола, који је имао своју штампарију у Млечима. Милошевић мисли да је рад Андреолине штампарије онемогућила француска окупација Боке („наступом француске владавине 1807 године, ова прва штампарија у Котору престала је радити“).

Др Мираш Кићовић је из Народне библиотеке у Београду обрадио, под насловом „Једно непознато издање прве которске штампарије“ дјело Викентија Ракића „Жертва Аврамова и со-

¹ Антун Милошевић: Прва штампарија у Котору, „Историски записи“, књ. X, бр. 1, стр. 230—231, Цетиње, 1954.

² Др Мираш Кићовић: Једно непознато издање которске штампарије, у Зборнику радова, књ. X Института за проучавање књижевности САН, књ. 1, стр. 113, Београд, 1951.

³ Петар Колендић: Прве штампарије у Котору, у „Дубровнику“ XVIII, 3, 1909 год. по цитату др Кићовића у поменутом раду.

⁴ Антон Милошевић: Прва которска штампарија у „Историским записима“, књ. X, бр. 1, стр. 230—231.

„бесједованије грешника с Богоматерију“, штампано ћирилицом у Котору 1799 године у штампарији Франћеска Андреоле.⁵

Позивајући се на Колендићев чланак, Кићовић каже да је у почетку XIX вијека у Котору имао своју штампарију Франћеско Андреола, родом из Млетака „где је пре тога такође имао своју штампарију под ознаком „a S. Paterniar“. Андреолин радник Антун Мартекини је на једном примјерку календара *Lunario trevisan del Schiesoncin per l' anno 1798, Treviso, 1798*, забиљежио да је Андреола, са својим радницима кренуо из Млетака 25 маја, и у Котор дошао 7 јуна 1798 године, да је 14 јуна отпочео рад у штампарији, а од 16 јуна се рачунала плата радницима.

Даље Кићовић каже да се Андреола потписао на „Жртви Аврамовој“ као краљевски штампар „јер је Котор после пада Венеције од 1797 године припао Аустрији“. Кићовић каже да је познато да је Андреола 1802 године, исто у Котору, штампао *Nauk kršćanski* Ивана Ненадића Пераштанина, и пастирску посланицу которског бискупа Грегорине. „Сад, међутим, знамо да је Андреола већ 1799 године штампао напред поменутому Жертву, што можда значи да је из Млетака поред латинских слова донео и црквена ћирилска“ — закључује Кићовић. У свом даљем излагању Кићовић претпоставља да је та штампарија могла доћи са пуковником Павлићем, шефом аустријске мисије, која је 1781 и 1782 боравила у манастиру Стањевићима, коју је, послуже својег одласка поклонио црногорском гувернеру, а овај је продао некоме у Боки. Овдје Кићовић закључује: „Није немогуће да је она дошла до Андреоле и да је у њој штампана напред поменута књига“.⁶

Анализирајући извјесне нове податке до којих је дошао, Кићовић у напомени уз поменути чланак закључује: „На основу наведених података види се да је Франђо Андреола 1799 године у Котору издао и једну књигу латиницом и да његова штампарија долази после задарске.“⁷

Проучавајући даље ово питање, Кићовић је у саопштењу „Најновије реткости народне библиотеке“ у вези са Ракићевом „Жртвом Аврамовом“, рекао:

„Најзад се у Народној библиотеци налази „Жртва Аврамова“ од Вићентија Ракића, штампана у Котору у штампарији Ф. Андреоле 1799 године. Ово је данас једини познати примерак ове књиге, који је значајан не само као уникат него и по

⁵ Др Мираш Кићовић, цитирани чланак и „Напомене уз чланак „Једно непознато издање прве которске штампарије“, на истом мјесту, стр. 403.

⁶ Др Мираш Кићовић: Једно непознато издање которске штампарије, на истом мјесту, стр. 114.

⁷ Кићовић: Напомена уз чланак . . . , стр. 403 на истом мјесту.

⁸ „Политика“, стр. 5, Београд, 19 јула 1954 године.

томе што је с њим откривена једна досад непозната српска штампарија, једина штампарија која је у XVIII веку на домаћем земљишту издала неку ћирилску књигу.“

На основу пронађених података о дјелатности Франђеска Андреола ми можемо истаћи следеће закључке: да је Франђеско Андреола био Млечић, који је као повлашћени државни штампар радио у Млечима од 1791 до 1798, да је од друге половине 1798 до прве половине 1802 радио у Котору као повлашћени државни штампар, да се поново вратио у Млетке гдје је до 1806 радио као краљевски штампар, да је од 1806 до 1815 радио у Венецији, у Сант Анђелу као штампар округа и Италијанске краљевске морнарице и да је од 1815—1841 државни привилеговани штампар. У означеном периоду дјелатности Андреола је у Венецији штампао разне књиге и плакате на италијанском, латинском и хрватском језику, латиницом, а у Котору на италијанском, хрватском и српском језику латиницом и ћирилицом.

Ради документације ми ћемо набројити плакате и књиге из штампарије Андреолине које смо имали прилике да видимо, или смо их из појединих извора нотирали.

Период рада у Венецији прије доласка у Котор

1. *Ristretto della vita della B. Maria dell' Incarnazione. Venezia Andreola 1791. 16°.*

2. *Grassoni Antonio. Breve notizia sull' istituzione della festività dell' apparizione della Beata Vergine di Leoporine che si celebra il giorno 5 di Maggio nella città di Nona e sua Diocesi, colla sua traduzione illirica, pubblicata da Antonio Grassoni, cittadino della stessa, e Procuratore all' altare della sua miracolosa immagine. Venezia, 1792, appresso Francesco Andreola. P. 16, 8°.*

3. *Craset G. — Considerazioni per tutti i giorni dell' anno. Venezia Andreola 1795. 8°.*

4. *Bartulovich D. Pietro: Dalmazia antica e recente colle sue gloriose militari virtù, al M. R. D. Giovanni Nimicich Superior dell' Eremo Blazza. — Venezia 1795, presso Francesco Andreola, p. XXXI in 8°.¹⁰*

5. *Bartulovich D. Pietro: Cronicon della dedizione e privilegio di Macarsca, Primorje e Craina etc. dalla Maestà Veneta conceduta e confermata al Nov. patrizio Marco Ipsich. — Venezia 1797, presso Francesco Andreola, p. XXIV in 8°.¹¹*

6. *Organizzazione di Venezia, di Terra ferma e della Dalmazia. Venezia. Andreola 1798.*

⁰ Bibliografia della Dalmazia e del Montenegro saggio di Giuseppe Valentinelli, стр. 111 бр. 687, Zagabria 1855 coi tipi del dr. Ljudevito Gaj. Валентинели каже у напомену да је ова књига више пута прештампавана.

¹⁰ Исто, стр. 16, бр. 81.

¹¹ Исто, стр. 191, бр. 1187.

7. Nuova Raccolta di tutte le corte pubbliche, leggi, e proclami stampate, ed espote ne' luoghi più frequentati di Venezia e sue provincie dopo il felice ingresso dell' armi austriache di S. M. Imperatore, e Re nel veneto stato. Volume quinto. Venezia 1798. presso Francesco Andreola con Permissione e privilegio. P. 324.

Период рада у Котору
(1798—1802)

1. Trassunto dei tittoli di benemerenzа e dei serviegi prestati in Guerra, ed in ogni Publica esigenza, della esemplar famiglia Drobniach da Risano. Tratta degli Autentici Documenti. Cattaro, MDCCXCVIII presso Francesco Andreola Stampatore Regio. Con Licenza de' Superiori.¹²

2. Raccolta di carte pubbliche e proclami sortiti nella provincia delle Bocche di Cattaro dopo la di lei avventurata dedizione al glorioso dominio di S. M. I. R. Francesco II arciduca d' Austria ecc.

Cattaro MDCCXCVIII presso Francesco Andreola Stampatore Regio. Стр. 96 + VII (предговора). Документи почињу од 1 августа 1797 — 2 септембра 1798.

3. Исто, други дио, стр. 87, издато исте године. Документи почињу од 17 октобра 1798 — 15 јуна 1799. Има их 18. Има докумената о Паштровићима, Будви и Црној Гори. Година издања изгледа да је антидатирана.

4. Жертва Аврамова и собесједованије грешника с Богоматерију преведеное с Греческога на србски језик Викентијем Ракичем. У Котор 1799 код Франа Андреола Млетачкога. Стр. 64.¹³

5. Ivanovich can. Marco: Della dedizione delle Bocche di Cattaro a S. M. Imp. Francesco II e dell' antica origine di detta città del dot. D. Marco can. Ivanovich.

Cattaro, 1799. Dalle Stampe di Francesco Andreola Veneto, Stampatore Regio con permissione. Стр. 48 мале 8°, вел. 10,50 x 17 см. Има и једну слику у облику мапе Боке Которске коју је цртао неки Паточка.

6. Raccolta dei titoli ed attestati d' onore, e benemerenze del Signor Nicolo Ognenovich, tenente della truppa civica della Città Cattaro. Cattaro, MDCCXCIX Delle Stampe di Francesco Andreola Veneto, Stampatore Regio con permissione. Вел. 21,5 x 30 см., стр. 24.

У књизи има 18 докумената упућених од највише которске власти Николи Огњеновићу. У примјерку који се налази у Фра-

¹² Подаци су узети према факсимилу књиге коју су објавили у свом раду „Списак фермана и повеља породице Дробњак из Рисна“ Свет. Томић и др Милош Дробњаковић, стр. 3, Београд, штампарија Драг. Поповића 1938.

¹³ Према објављеном факсимилу из чланка др Мираща Кићовића: Једно непознато издање прве которске штампарије. — САН Зборник радова књ. X, Институт за проучавање књижевности књ. 1, стр. 113, Београд, 1951 године.

њевачкој библиотеци у Котору од 28 децембра 1799 до 15 јуна 1916 дописано је руком још осам докумената.

7. Nove soluzioni alla beatiss(ima) Vergine da farsi ogni giorno della novena del santiss(ima) Natale. Cattaro, MDCCXCIX. Dalle Stampe di Francesco Andreola Stampatore Regio con permissione. Вел. 8,5 x 14,5 см., стр. 16 садржи молитве у стиховима и прози на хрватском и латинском језику.

8. Andreola Francesco, stampatore regio di Cattaro: Tomaseo Brandi. Проглас упућен Бокељима 11 децембра 1799 године. На једној страни, вел. 62 x 40 см.

9. Исти штампар, исти Бранди упућује проглас на Бокеље у шест тачака на италијанском језику. Датум 1 децембра 1799. Вел. 62 x 40 см.¹⁴

10. Tommaseo libero barone di Brandy:

Tariffa per gli atti civili. Cattaro 20 Agosto 1800. Per Francesco Andreola, stampator regio di Cattaro. Величина 62 x 40 см.

11. Gaus Alvisio, caval. del sac. romano impero: Annunzio — Navistenje. № 4. Проглас писан у двије колоне на једној страни, на италијанском и хрватском језику.¹⁵

Cattaro, 14 Novembre 1800.

Andreola Francesco, stampatore regio di Cattaro. Величина 62 x 40 см.

12. Mons. Marco Antonio conte Gregorina vescovo di Cattaro: Lettera pastorale al diletissimo suo clero in ordine agli studi ecclesiastici. — Delle stampe di Francesco Andreola, stampator Regio di Cattaro 1802. Стр. 26 + 1 (errata corrige). Посланица је на 18 страна. Од стр. 19—26 је списак црквених књига које се препоручују за читање. Вел. 17 x 25 см.

13. Nenadich Ivan: Nauk kerschjanski sloxen gnekada od pok. Gosp. D. Ivanna Nenadichja is Perasta, kanonika, i arkipopa kotoskoga, Paroka Svetoga Stasie u Dobroti, i Vikara Opchjenoga sve Drxave Kotoske a sada isnova utiesten sa korist Duscjah kerschjanskih. — U Kotoru God. Gosp. 1802. U Stampariji Francesca Andreole Mlecchichja. Стр. 264 + IV (предговор).

Период поновног рада у Венецији (1802—1841)

1. Gregorina Marc. Antonio: Vita del b(eato) Grazia da Cattaro. Venezia, presso Francesco Andreola con Regia Permissione 1802. Стр. 20.

¹⁴ Под тачком I помињу се прогласи di questo Generale Comando, 27 Ottobre, e 5 Dicembre 1798. nonche il Regolamento Giudiziario primo Genaro 1799. Нијесмо имали прилике да до ових прогласа дођемо да би утврдили да ли су штампани у Андреолиној штампарији или гдје друго, или писани.

¹⁵ Нијесмо могли доћи до прва три прогласа те не знамо да ли су штампани, гдје су штампани или су писани руком.

2. Saetta don Franc. — Raccolta di tavola de' logarithmis appartenenti al trattato di navigazione.

Venezia. Andreola 1802.

3. Nuova biblioteca de Parocchi e capelani.

Venezia presso Francesco Andreola 1805.

4. Fr. Franciscus Ant. a Goritia: — Epitome theologiae canonica moralis. Venetiis. Andreolinna 1805.

5. Metodo giudiziario civile 14 Aprile 1804. Venezia Andreola 1806.

6. Ivellio Nicolo: Il Montenegro, canti tre. — Venezia, per Francesco Andreola Stampatore regio, 1806, p. 80 in 4°. ¹⁶

7. Domenichi: — Lettera ad un' amico sopra l' iscrizione — Navalis pugnae certamini — Spectator ex his aedibus adesse dignatus estspectandus ipse aeternum toto orbe — ac rerum gestorum gloria superis paene par magnus Napoleon. — Venezia Andreola 1809.

8. Andreola Francesco, Stampatore Dipertimentale, e della Reale Marina Italiana in Campo S. Angelo N. 3029:

Reale Marina Italiana. Il commissario generale auditore del consiglio di Stato di Francia. Avviso.

Venezia li 18 Dicembre 1809. Обавјештење потписао: Maillot. Вел. 32 x 45 на једној страни.

9. Porto di Venezia: Detagio Rasegno Regno d' Italia. Avviso. Visto dal commissario generale della marina Maillot. Il commissario alle Rasegne G. Orsini. Venezia li 16 Febrajo 1809. Per Francesco Andreola delle Reale Marina in Campo S. Angelo N. 3029. Вел. 32 x 45. На једној страни.

10. Dr Zabeo: Pel riaprimiento delle scuole nel regio Liceo — convitto di Venezia dopo le vacanze dell' anno MDCCCIX Prolusione dell' ab. Gio: Prodocimo Dr Zabeo professore di belle lettere e storia accademico italiano, veneto, filarete. Venezia per Francesco Andreola, Stampatore Dipartimentale, e della Reale Marina Italiana in Campo Sant' Angelo N. 3029. Anno 1809. Стр. 21, 4°.

11. Collezione di leggi e regolamenti dell' I. R. Governo delle provincie venete. Volume terzo, parte II. dal di 1 luglio a tutto dicembre 1816. Venezia per Francesco Andreola tipografo privilegiato dell' E. I. R. G. ¹⁷ Стр. 371.

12. Solfi Carlo: — Il Ministro degli interni. Venezia. Andreola 1818.

13. Ciceronis: Orationes selectae. Venetiis. Andreola 1818.

14. Raccolta di regolamenti normali della direzione del censo e dell' imposizioni dirette dall' anno 1819 a tutto il 1821, pubblicata dall' I. R. Governo delle provincie venete. Volume undecimo. Ve-

¹⁶ Valentinelli: Цитирано дјело, стр. 264, бр. 1673.

¹⁷ Нијесмо имали прилике да видимо прва два волумена и прву књигу трећег волумена па не знамо да ли је и њих штампао Андреола.

nezia per Francesco Andreola. Tipografo privilegiato dell' E. I. R. G.. Стр. 130.

15. Raccolta degli atti giudiziari normali dal' anno 1815 al tutti il 1820 che fa parte della collezione di leggi e regolamento dell' I. R. Governo delle provincie venete.

Volume ottavo.

Venezia per Francesco Andreola Tipografo privilegiato dell' E. I. R. G. Стр. 228.

16. Andrea Zambelli, p. professore di storia universale e particolare austriaca: Elogio di Pietro Bembo, cardinale.

Venezia per Francesco Andreola I. R. Tipografo dell' Ecc. Governo. 1822. Стр. 70—8°.

17. Crestomatia Greca. — Venezia. Andreola. 1823.

18. Delle antichita romane: Stato civile dei Romani. Venezia. Andreola 1823.

19. Elementi di storia degli stati d' Europa. Venezia. Andreola 1823.

20. Raccolta degli atti giudiziari normali dall' anno 1821 a tutto il 1823 che fa parte della collezione di leggi e regolamenti dell' I. R. Governo delle provincie Venete. Volume decimosettimo. Venezia per Francesco Andreola tipografo Gub., Prov., e dell' I. R. Marina. Стр. 285.

21. Paravia: Per l' assunzione di Maria Vergine. Inno di Pier Alessandro Paravia. Treviso 1825. Francesco Andreola, tipografo.¹⁸ Стр. 4.

22. Paravia Pier Alessandro: Epistola in versi alla N. D. Teresa Merulla nata ca. Albrizzi con un sonetto della Dama in risposta. Treviso. Andreola 1826. Per l' Assunzione di Maria Vergine anno 1825.

23. Elementi di Geografia moderna: Impero Austriaco. Venezia. Andreola. 1825.

24. Introduzione alla gramatica italiana. — Venezia. Andreola 1826.

25. Abecedario e sillabario. — Venezia. Andreola 1826.

26. Chrestomatiae latinae. Venetiis. Andreola 1826/27.

27. Raccolta degli giudiziari normali dall' anno 1824 a tutto il 1826 che fa parte della collezione di leggi e regolamenti dell' I. R. Governo delle provincie venete.

Volume decimottavo.

Venezia, per Francesco Andreola tipografo Gub., Prov., e dell' I. R. Marina. Стр. 278.

¹⁸ Само ову и следећу књигу успјели смо да утврдимо да је Андреола штампао у Тревизу, али имамо податке да је исте године штампао и у Венецији. Нијесмо могли утврдити да ли је то било неко одјељење његове штампарије у Тревизу или је правито трговачке експерименте да ли би му посао ишао, као у Котору, па се, након процјене ситуације повукао натраг.

28. Esercizi e manovre di tutte le bocche da fuoco sui bastimenti dell' I. R. Marina di guerra. Venezia, Andreola 1826.

29. De Peretti Gius: — Guida teor. pratica alla scienza della contabilità mercantile. Venezia. Andreola 1827.

30. Ritual rimski utisnut po naredbi Pavla Petoga a sada uzмножан i ispravljen po prisvitomu gospodinu našemu Benediktu XIV. U Mletcim MDCCCXXVII Utisten i dat na svitlost kod Frane Andreole. Стр. 372.

31. Compendio storico del vecchio testamento. Venezia, 1827. Francesco Andreola.

32. Collezione delle leggi istruzioni e disposizioni di massima pubblicate o diramate nelle provincie venete in oggetti di amministrazione politica, camerale e giudiziaria divisa in tre sezioni.

Volume ventesimo. Anno 1829. I° semestre per Francesco Andreola Tipografo Gub., Prov., e dell' I. R. Marina. Стр. 238.

33. Исто. Исти издавач.

Volume ventesimoprimo.

Anno 1830. II° Semestre. Стр. 346.

34. Исто, исти издавач.

Volume ventesimoprimo.

Anno 1830. I° Semestre. Стр. 283.

35. Исто, исти издавач.

Volume ventesimo terzo. Anno 1832. I° Semestre. Стр. 211.

36. Исто, исти издавач.

Volume ventisimoterzo. Anno 1832 II° Semestre Стр. 261.

37. Alcune norme per il conoscimento e la cura del cholera epidemico. Venezia. Andreola 1832.

38. Saggio di storia sacra dell' antico Testamento. Venezia Andreola 1832.

39. Collezione delle leggi istruzioni e disposizioni di massima pubblicate o diramate nelle provincie venete. Anno 1833. II° Semestre. Venezia per Francesco Andreola Tipografo Gub., Prov., e dell' I. R. Marina. Стр. 382.

40. Jacopo Monaco per divina misericordia patriarca di Venezia. Venezia 1 Maggio 1833.

Per Francesco Andreola Tipografo dell' I. R. Governo, della Provincia e dell' I. R. Marina.

Проглас и благослов.

41. Jacopo Monaco cardinale prete della santa romana chiesa del titolo de S. S. Nereo ed Acchileo per divina misericordia patriarca di Venezia, Primate della Dalmazia.

Venezia 1 Maggio 1836.

Francesco Andreola tip. dell' I. R. Governo della Provincia e della I. R. Marina.

Проглас и благослов граду.

42. Comprendio storico del vecchio testamento per uso delle scuole elementari. Venezia. Francesco Andreola 1837.

43. Bocchi Arrigo: Intorno alla nautica degli antichi. Venezia. Andreola 1837.

44. Frari A. A.: Della Poste e Amministrazione sanitaria. Venezia. Andreola 1840.

45. Orazioni a S. Vincenzo Ferreri. Venezia, Andreola 1841.

46. Indice alfabetico e regionato della collezione di leggi e regolamenti dell' I. R. Governo delle provincie venete ed indice Speciale dei privilegi dal 1 gennajo 1834 al 31 dicembre 1839.

Venezia per Francesco Andreola Tipografo privilegiato del E. I. R. G. 1841. Стр. 596.

Прегледајући разне фондове приватних и јавних библиотека Боке Которске и Цетиња, нијесам могао наћи послје 1841 године Франћеска Андреолу као штампара и издавача. Према томе може се закључити да је Франћеско Андреола као штампар и издавач радио од 1791 до 1841, што значи пуних педесет година. Од 1841 до 1866 наишли смо на неколико издања гдје се потписује само Андреола, али нам поједине библиографске јединице откривају друго име и то: Г. Б. Андреола. Да ли је то наследник Франћесков, нијесмо могли утврдити.

Остаје још неријешено питање гдје су се у периоду француске управе штампали за Боку поједини административни формулари на италијанском и српском језику.

Тако смо у архиву Завичајног музеја у Херцеговном наишли на много докумената писаних на штампаном формулару под заглављем:

№ ...

Regno d' Italia — Cattaro li ... 180 ...

Delegazione di Governo della provincia di Cattaro. Il Secretario Generale;¹⁹

№ ... Regno D' Italia — Cattaro li ... 180 ... — Il delegato di Governo nella provincia di Cattaro;²⁰

№ ... Regno D' Italia — Cattaro li ... 181 ... — il Sindaco marittimo e capitano del porto di Cattaro;²¹

Provincie Illiriche — Provincia dell' Albania — Il delegato di Governo dell' Albania;²² Provincie Illiriche — Cattaro li ... 181 ...;²³ Ч(ис)ло ... Держави Илирическаја — в Савиње ...

¹⁹ Архивски фонд 1809, документи датирани са 4, 8, 9, 10, 15, 17, 18, 20, 21, 28 марта (Завичајни музеј Херцегови).

²⁰ Исти фонд 1809, документи датирани 12, 13, 14, 16, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29 и 31 јануара.

²¹ Исти фонд 1810, документи датирани са 15 јануара, 13 фебруара итд.

²² Исти фонд 1810, документи датирани 22 и 29 децембра.

²³ Исти фонд 1811; документи датирани 7, 17 и 31 марта и 3 и 10 априла.

181... Вenedикт Милостију Божијеју Православни Епископ Далматински и Боко-Которски²⁴ итд.

Могло би се претпоставити да ови формулари нијесу штампани у Котору, јер последије 1802 па све до 1908 године, Котор, ни Бока, нијесу имали штампарију већ су они на италијанском и нешто на француском језику штампани у Дубровнику, а они ћирилицом са Савине, у Задру, гдје је било сједиште православне митрополије.

Ова библиографска анализа нам побија досадашње претпоставке о Франћеску Андреоли и српском или хрватском карактеру његове штампарије. То је било спретно трговачко млетачко предузеће које је настојало да под сваким режимом стече привилегије државног предузећа. Долазак ове штампарије последије пада Млетачке Републике нама више изгледа као покушај конкуренције Дубровнику и Задру, у чему није успјело, зато се вратило, неколико година прије француске окупације Боке, у Венецију и продужило свој посао, увијек, чак и под француском окупацијом, као привилеговано државно предузеће.

Позитиван је рад овог предузећа у томе што је као привилегована државна штампарија настојала да изда у томовима што више званичних политичких и правних прописа, закона, уредаба и сл. материјала млетачке и аустријске управе над Далмацијом и Боком.²⁵ Захваљујући томе ми данас имамо драгоцену грађу до које би иначе врло тешко могли доћи.

Нико С. Мартиновић

²⁴ Писмо епископа Вenedикта Краљевића пароху топланском Јосифу Троповићу 28 фебруара 1812 године, исти архивски фонд.

²⁵ Главни дио података за ову расправу црпио сам из богате Франћевачке библиотеке у Котору.